

DOKUMENTI I POLITIKAVE PËR MENAXHIMIN E MBETJEVE PLASTIKE NË SHQIPËRI

Përgatitur nga: Emirjeta Adhami, Ph.D.

Prodhimi¹, konsumi dhe mbetjet plastike po shtohen në mënyrë eksponenciale, duke ndikuar në ekosistemet detare, të ujërave të ëmbla dhe tokësore dhe duke kontribuar në gazetën e efektit serrë (GES) dhe në emetimet kimike të rrezikshme me pasoja për shëndetin e njeriut, ekonominë dhe mirëqenien sociale anembanë botës. Ndotja plastike është një sfidë globale që kërkon zgjidhje gjithëpërfshirëse të politikave. Ky shkrim përshkruan rekomandimet strategjike për të trajtuar mbetjet plastike gjatë gjithë ciklit të jetës së saj. Duke theksuar riciklimin e materialeve që mund të riciklohen në mënyrë efikase, të ripërdoren dhe të projektohen me përgjegjësi, ne mund të ecim drejt një ekonomie më rrethore me sa më pak plastikë që të jetë e mundur.

Në përpjekjet e saj për tu anëtarësuar në BE, Shqipëria po negocion kapitullin e gjerë dhe mjaft kërkuar të acquis të BE-së mbi Mjedisin dhe Ndryshimet Klimatike (Kapitulli 27). Menaxhimi i mbetjeve është një nënkapitull i madh i kapitullit 27, duke përfshirë një sërë kërkesash për zhvillimin dhe/ose përmirësimin e kuadrit ligjor dhe krijimin e institucioneve efektive për të mbështetur zbatimin dhe vënien në jetë të këtyre kërkesave. Për më tepër, çështjet e menaxhimit të mbetjeve janë të ndërlydhura me kalimin drejt Ekonomisë Qarkulluese, veçanërisht për prodhimin, shpërndarjen, shitjen dhe konsumin e produkteve plastike. Direktiva e Mbetjeve dhe Direktiva e CE-së sigurojnë dispozita që synojnë të ndalojnë plotësisht prodhimin e mbetjeve ose të transformojnë mbetjet në një burim të vlefshëm.

Sektori i mbetjeve në Shqipëri po përballët me disa sfida, të cilat mund të përmbledhen si më poshtë:

- Shumica e mbeturinave bashkiake dërgohen ende në landfille. Sasitë në rritje të mbetjeve bashkiake dhe menaxhimi i papërshtatshëm i tyre çojnë në ndotjen e mjedisit.
- Legjislacioni dhe objektivat për mbetjet, po përshtaten gjithnjë e më shumë ose po frymëzohen nga direktivat e BE-së.
- Të dhënat mbi prodhimin dhe menaxhimin e mbetjeve janë kryesisht të pamjaftueshme, megjithëse shumë nisma janë në fuqi për të përmirësuar cilësinë e të dhënave.
- Ka një nevojë urgjente për të ngritur dhe investuar në sisteme të grumbullimit të ndarë dhe infrastrukturë riciklimi për të përfituar mundësinë për të rimarrë burimet e vlefshme.
- Objektivat për mbetjet bashkiake, kryesisht për riciklimin por edhe për grumbullimin dhe reduktimin e sasive të depozituara në landfille, janë vendosur në legjislacionin, strategjitë dhe programet e mbetjeve, duke përafruar ato të vendosura nga BE. Në disa raste, kjo rezultoi në objektiva ambicioze në krahasim me situatën aktuale dhe kapacitetin për ndryshim. Masat e zbatuara me qëllim arritjen e objektivave janë përgjithësisht të dobëta, veçanërisht për objektivat e riciklimit.
- Sfidat kryesore përfshijnë mungesën e burimeve financiare dhe stafit, bashkëpunimin e pamjaftueshëm ndër-institucional dhe zbatimin e dobët të legjislacionit për mbetjet. Veprimtaritë e paligjshme, nën standard dhe informale pengojnë financimin dhe funksionimin e duhur të infrastrukturës ligjore dhe përmirësimin gradual të saj. Vendi do të përfitonte nga tarifa që janë më mirë të strukturuar për të mbuluar kostot e plota të grumbullimit dhe menaxhimit të mbetjeve dhe zbatim më të efektshëm.

Shqipëria ka miratuar kuadrin ligjor për menaxhimin e mbetjeve duke përafruar legjislacionin e BE-së për mbetjet, veçanërisht Direktivën Kuadër të BE-së për mbetjet. Megjithatë, nevojitet një përpunim dhe harmonizim i mëtejshëm me këtë direktivë. Pavarësisht miratimit të dokumenteve strategjike gjithëpërfshirëse dhe planeve të veprimit nga qeveria shqiptare, zbatimi i tyre mbetet një sfidë e jashtëzakonshme në vitet në vazhdim. Mungesa e stafit, mangësitë e buxhetit dhe mekanizmat e dobët të zbatimit, mungesa e bashkëpunimit dhe/ose mbivendosja e kompetencave të institucioneve qendrore dhe lokale pengojnë zbatimin efektiv. Trajtimi i këtyre çështjeve kërkon strategji gjithëpërfshirëse që kapërcejnë pabarazitë ligjore, shoqërore dhe ekonomike.

¹ Zgjidhje rrethore për ndotjen plastike Programi i Integruar, 2022, www.thegef.org

Plastika në Shqipëri vlerësohet si një fushë prioritare me rëndësi të lartë politike. Aplikimet më të rëndësishme të plastikës në Shqipëri janë ambalazhet, tekstilet, ndërtimi dhe peshkimi. Përdorimi i plastikës, në veçanti i produkteve plastike me një përdorim, është përqësuar gjithashtu nga sektori në rritje i turizmit. Shqipëria është gjithashtu një nga ekonomitë me sasi të mëdha mbetjesh të keq menaxhuara, duke kontribuar në një rrjedhje të lartë të mbetjeve plastike (shpesh të pa trajtuara) në pellgun Adriatik-Jonian, që shkon në 20 kg për person në vit (Banka Botërore, 2020), me mbeturina nga peshkimi dhe transporti detar në detin Adriatik që e përqësiojnë më tej problemin. Kjo rezulton në ndotje plastike dhe rrjedhjen nga mbetjet plastike të keq menaxhuara, të cilat kanë pasojë të rëndësishme negative mjedisore dhe mund të dëmtojnë natyrën dhe ekosistemet, duke përfshirë ekosistemet detare dhe shëndetin e njeriut.

Shqipërisë do t'i duhet të zbatojë detyrimet dhe objektivat kombëtare që lidhen me plastikën. Pikërisht, Plani Kombëtar për Menaxhimin e Integruar të Mbetjeve (2020-2035) parashikon objektiva specifike për rikuperimin e mbetjeve plastike të gjeneruara nga ambalazhet (10% deri në vitin 2025, 12% deri në vitin 2030 dhe 22.5% deri në vitin 2035). Shqipërisë do t'i duhet gjithashtu të harmonizojë kuadrin e saj rregullator me legjislacionin e Bashkimit Evropian (BE) për plastikën, në përputhje me negociatat e anëtarësimit në BE.

Megjithatë, duke marrë parasysh situatën me mbetjet plastike si dhe kërkesat dhe tendencat e nivelit të BE-së ose të nivelit kombëtar, është e nevojshme një kuadër ligjor i përmirësuar dhe i plotë dhe një strukturë institucionale më e fortë dhe efektive. Në lidhje me këtë ne rekomandojmë:

1. Mbyllja e ciklit të plastikës:

Përmirësimi i menaxhimit të mbetjeve:

- ✓ Forcimi i sistemeve bashkiake të menaxhimit të mbetjeve për të përmirësuar grumbullimin, ndarjen dhe trajtimin e mbetjeve plastike.
- ✓ Përcaktimi i detyrimeve ligjore për aktorët privatë dhe bashkitë, të mbështetura nga mekanizmat e monitorimit dhe zbatimit.
- ✓ Edukimi i familjeve mbi praktikën e duhur të ndarjes dhe asgjësimit të mbetjeve.

Grumbullimi i ndarë:

- ✓ Prioritet për grumbullimin e veçantë të mbetjeve plastike dhe të paketimit.
- ✓ Zhvillimi i infrastrukturës për mbledhjen dhe transportin e efektshëm.
- ✓ Projekte pilot në qytetet shqiptare mund të shërbejnë si modele për zbatim të suksesshëm.

Angazhimi qytetar:

- ✓ Inkurajimi i bashkëpunimit të qytetarëve në ndarjen e mbeturinave.
- ✓ Integrimi i përpjekjeve për reduktimin e mbetjeve me nisma të veçanta për grumbullimin.

Largimi nga plastikat me një përdorim:

- ✓ Nxitni alternativat e ripërdorshme ndaj plastikës me një përdorim.
- ✓ Inkurajoni bizneset dhe konsumatorët të adoptojnë produkte plastike të qëndrueshme dhe afatgjata.
- ✓ Mbështetje për shërbimet e riparimit dhe rinovimit për të zgjatur jetëgjatësinë e produktit.

2. Masat për projektimin dhe prodhimin:

Ndalimi i përdorimit të plastikës së virgjër:

- ✓ Zbatimi i rregullave për të zvogëluar varësinë ndaj plastikës së virgjër.
- ✓ Inkurajoni parimet e eko-dizajnit që prioritojnë jetën e gjatë të produkteve, praktikën që riparojnë dhe zgjasin jetën e produkteve, por jo më pak riciklueshmërinë dhe efikasitetin e materialeve.
- ✓ Nxitni bashkëpunimin midis projektuesve, prodhuesve dhe ricikluesve.

Lehtësimi i riciklimit:

- ✓ Zhvilloni udhëzime për projektimin e produkteve plastike për të rritur riciklueshmërinë.
- ✓ Promovoni zinxhirët e furnizimit me cikël të mbyllur.

3. Masat ndër-sektoriale e qarkulluese për plastikën:

Përgjegjësi e zgjeruar e prodhuesit (EPR):

- ✓ Krijoni një skemë EPR-së të kthimit të produkteve (ambalazhit) për prodhuesit plastikë.
- ✓ Mbajini prodhuesit përgjegjës për menaxhimin e së produkteve të tyre në fund të jetës.

Bashkëpunimi dhe kërkimi:

- ✓ Angazhoni palët e interesuara në të gjithë sektorët (industri, akademi, OJQ) për të drejtuar zgjidhje qarkulluese.
- ✓ Investoni në kërkime mbi plastikën e biodegradueshme ose materialet natyrore për plastika alternative.

Angazhimi i Shqipërisë për një menaxhim të qëndrueshëm të plastikës mund të çojë drejt një ekonomie qarkulluese. Le të punojmë së bashku për të reduktuar mbetjet plastike dhe për të mbrojtur mjedisin tonë për brezat që do të vijnë.